

УДК 78.01+111.852]:008]-053.5

Ірина Ткаченко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID 0000-0002-7612-1082

Лу Шуо

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID 0009-0004-2222-4352

DOI 10.24139/2312-5993/2023.02/041-048

МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ШКОЛЯРІВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Стаття присвячена окресленню теоретичних аспектів музично-естетичної культури школярів. На основі застосування широкого спектру методів наукового дослідження (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація) представлено музично-естетичну культуру школярів як соціально-художній досвід особистості, що зумовлює задоволення високих духовних потреб і формується передусім під безпосереднім впливом музики. Доведено, що музично-естетична культура школярів впливає на естетичний смак, який проявляється завдяки задоволенню та духовної насолоди. Висвітлено провідні принципи музично-естетичної культури школярів.

Ключові слова: розвиток, музика, культура, музично-естетична культура, естетичний смак, школярі.

Постановка проблеми. Уявлення про прекрасне у житті та мистецтві формується з дитинства. Для гармонійного розвитку особистості важливе залучення до трьох базових видів мистецтва, зокрема музики, живопису, літератури. Музика є найемоційніший вид мистецтва. Саме вона збагачує сприйняття творів живопису, літератури, сприяє розумінню їхнього змісту, розвиває естетичне почуття. Образи мистецтва, викликаючи резонанс в душі дитини, формує уявлення про добро, красу, духовні цінності. Музика здатна до розвитку естетичного сприйняття, естетичних почуттів та уявлень школярів. Водночас, музична культура забезпечує формування естетичного смаку підростаючого покоління.

Аналіз актуальних досліджень. Фундаментальні напрацювання щодо використання засобів музичного мистецтва у вихованні особистості цікавили не одне покоління науковців. У ХХ столітті означену ідею розробляли відомі педагоги музиканти, зокрема О. Апраксіна, Н. Ветлугіна, Д. Кабалевський, А. Канеман, А. Хрипкова, В. Шацька та ін. Сьогодні питання естетичного виховання та культури підростаючого покоління засобами мистецтва музики належать Г. Падалкі, О. Ростовському, О. Щолоковій. Вагомими надбаннями у контексті досліджуваної проблеми стали роботи, які присвячені музично-естетичній культурі підростаючого покоління, а також праці,

котрі розглядають музично-естетичне виховання (В. Мішеченко, О. Сапожнік, О. Сбітнева). Однак, аналіз наукової думки надає підстави стверджувати, що теоретичні аспекти музично-естетичної культури школярів не були предметом цілісного дослідження.

Мета статті – окреслити теоретичні аспекти музично-естетичної культури школярів.

Методи дослідження. Для реалізації та досягнення поставленої мети нами було використано комплекс методів, зокрема загальнонаукових: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, які застосовувалися для з'ясування стану розробленості проблеми, характеристики музично-естетичної культури школярів. Серед конкретно-наукових методів було використано термінологічний аналіз, задля висвітлення базових термінів нашого дослідження, історико-генетичний аналіз задля висвітлення історичних аспектів проблеми.

Виклад основного матеріалу. Висвітлюючи музично-естетичну культуру школярів важливо наголосити на понятті «культура» як загальнонаукової категорії, яка відзначається тривалою історією і відображає досить складну і неоднозначну реальність. На основі історико-генетичного аналізу нами було встановлено, що термін «культура» вперше зустрічається у Цицерона і походить від латинського culture, яке твориться від слова colere – вирощувати, обробляти ґрунт, займатися землеробством. І перше значення даного терміну – це дійсно, «обробіток», «обробка», «догляд», насамперед обробіток землі та догляд за нею та за тваринами, тобто заняття сільським господарством. Згодом, в термін «культура» почали вкладати сенс «виховання», «навчання», «освіта».

Доведено, що культура людини – це результат творчого освоєння нею досконалих способів дії та оцінки по відношенню до людського предметного світу. Як наслідок, показником культури виступають широта і глибина естетичного ставлення до культурних цінностей, володіння способами освоєння об'єктів культури, творче перенесення останніх до своєї діяльності та у сферу спілкування на основі своєрідного, нешаблонного бачення та оцінки [Сироєжно, 2019].

Розкриваючи сутність музично-естетичної культури школярів, ми маємо на увазі соціально-художній досвід особистості, що зумовлює задоволення високих духовних потреб і формується передусім під безпосереднім впливом музики. Очевидно, що музично-естетична культура школярів залежить як від якості творів, так і від інтенсивності

спілкування з ними. Більш того, особливого значення мають індивідуальні особливості школярів.

Ми стверджуємо, щоб отримати школяреві повноцінне враження від сприйняття музичних творів, вчитель музики повинен подбати про те, щоб даний вид мистецтва став перед учнем особливим внутрішнім світлом. Дитина з перших років життя не усвідомлено тягнеться до всього яскравого та привабливого, радіє блискучим іграшкам, барвистим кольорам та предметам. Усе це викликає в неї почуття насолоди, зацікавленості. Слово «красивий» рано входить у життя дітей. З першого року життя вони чують пісню, казку, розглядають картинки. Одночасно з дійсністю мистецтво стає джерелом їхніх радісних переживань.

Нами було з'ясовано, що естетична культура тісно пов'язана з естетичним смаком, котрий проявляється в тому, що дитина отримує задоволення, духовну насолоду від зустрічі зі справжньою красою в мистецтві, житті чи побуті. Естетичний смак – поняття широке. Він передбачає собою розуміння, насолоду глибокими, прекрасними витворами мистецтва, а також розуміння краси природи, праці, побуту, одягу (Штремель, 2015).

Як наслідок, на формування та розвиток естетичного смаку та музично-естетичної культури школярів впливають заняття з музики, які знайомлять дітей із класичними зразками. Діти вчаться дізнаватися, любити доступні їх віку справжні витвори музичного мистецтва. Слухаючи твори композиторів, школярі починають долучатися до краси та багатства художнього слова, музики. Все це приносить їм справжнє задоволення та формує основи художнього смаку. Виховання красою і через красу формує не тільки естетико-ціннісну орієнтацію особистості, а й розвиває здатність до творчості, до створення естетичних цінностей у сфері музичної діяльності.

Вважаємо, що музично-естетична культура школярів залежить від занять музикою та співом. Музично-естетична культури є процесом цілеспрямованого розвитку здатності особистості до повноцінного сприйняття та правильного розуміння прекрасного в мистецтві та дійсності. Вона передбачає вироблення системи художніх уявлень, поглядів та переконань, виховання естетичної чуйності та смаку. Одночасно з цим у школярів виховується прагнення та вміння вносити елементи прекрасного до всіх сторін буття, боротися проти всього потворного. Більш того, музично-естетична культура є посильним проявом школярів у мистецькій сфері (Чернишова, 2012).

У контексті висвітлення теоретичних аспектів музично-естетичної культури школярів доречним, на нашу думку, є фокус уваги на естетичне виховання школярів засобами музичного мистецтва. Зауважимо, що мистецтво представляє собою особливо сильний і незамінний засіб естетичного виховання. Водночас, музика є одним з найбагатших і найбільш дієвим засобом виховання. Вона має велику силу емоційного впливу, виховує почуття, формує смаки. Гармонійність музично-естетичної культури і, в цілому виховання, важлива для школярів на сучасному етапі розвитку суспільства.

Наголосимо, що будь-яке художнє явище вимагає від школярів відповідної готовності, тобто певного рівня розвитку сприйняття процесів. Чим активнішими будуть пошукові рухи, зокрема руки, очі, слух, тим інтенсивніше буде сприйняття предметного світу, його фарб, форм, звуків. Як наслідок, розвиток музично-сенсорних здібностей під час навчання співу, гри на музичних інструментах допомагає дітям прислухатися до звуків. Дорослий привертає увагу дитини до різних властивостей музичних звуків та їх поєднань і пов'язує з певними просторовими уявленнями. Під таким кутом зору підкреслюється виразне значення музичних звуків. Розвиток сенсорних здібностей стає основою щодо розвитку сприйняття художнього образу. Відомо, що під змістом мистецтва розуміється відображення в художніх образах найбільш характерних, типових явищ життя. Кожен вид мистецтва має в своєму розпорядженні свій арсенал засобів, які виступають завжди в комплексі. Ось чому так важливо наголосити на цілісності художнього сприйняття. Слухаючи ліричну пісню, дитина сприймає загальний спокійний її настрій. Більш того, у школярів виникають життєві асоціації (Мішедченко, 2019).

Ми стверджуємо, що зустріч із прекрасним у житті та мистецтві викликає у школярів естетичне почуття. Останні не можуть бути безпредметними та беззмістовними. Впливаючи на почуття та викликаючи їх, прекрасне народжує думки, формує інтереси. У процесі музично-естетичної культури школярі роблять свої перші узагальнення. У них виникають порівняння та асоціації. Бажання дізнатися, що розповідає музика, змушує дітей прислухатися до звучання музики.

Поступово сприймаючи звуки у різних поєднаннях, вбираючи різноманітні відчуття від краси природи, школярі привчаються вловлювати деякі залежності засобів художньої виразності від змісту твору. Так, наприклад, школярі зазначають, що веселій, танцювальній мелодії

найчастіше відповідає швидкий темп, гучне звучання, завзятий ритм. Діти починають помічати певний взаємозв'язок навколишньої дійсності з мистецтвом. Так, прослухавши пісню, вони згадують про події, які асоціюються із даним музичним образом тощо (Сапожник, 2002).

Музика, як і явища природи, предмети, що оточують дитину, викликає різноманітні та цікаві висловлювання. Зміст таких висловлювань пов'язаний з тими враженнями, що викликає зустріч із прекрасними явищами, доступними розумінню і почуттям дитини. Висловлювання стосуються гарного у природі, у побуті. Вони можуть містити оцінку вчинків, поведінку однолітків. Діти відзначають і засоби виразності у музичних творах, і засоби образотворчості у картинах, у скульптурі, у художній іграшці. Вони схильні цікавитися змістом пісні, картини та можуть коротко його викласти. Більш того, школярі можуть оцінити якість виконання пісні, малюнка, промовистого читання своїх однолітків. Як наслідок, завдяки взаємодії чуттєвого сприйняття, емоцій, слова, естетичне переживання дитини збагачується та стає різнобічним. Зароджується художній смак (Падалка, 2008).

Мистецтво для школярів – це яскрава сторінка у великому мистецтві. Воно підпорядковане специфічним законам, хоча має свої особливі риси. Мистецтво різноманітне за видами та жанрами. Відбираючи твори для дітей, ми спираємось на народну творчість, класику та сучасне мистецтво. Проте, кожне джерело мистецтва виконує своє незамінне призначення щодо виховання та розвитку музично-естетичної культури.

Варто наголосити, що музично-естетична культура школярів розпочинається з молодших класів у процесі вивчення мови, доступних літературних творів, а також на заняттях з музики, малювання та природознавства. Основний напрямок означеної роботи зводиться до практичного ознайомлення підростаючого покоління з різними видами музичного мистецтва, привчання до його естетичного сприйняття та найпростіших естетичних міркувань. У вирішенні поставленого завдання велика роль належить прикладу та художній підготовці самого вчителя. Художня підготовка вчителя та її компетентність у різних видах мистецтва породжують в школярів внутрішнє протиріччя між наявним і необхідним рівнем їх естетичного розвитку. Крім того, постає потреба у залученні до мистецтва, зокрема музичного.

Для виховання музично-естетичної культури школярів важливе значення має використання прийому порівняння при прослуховуванні

музики і спонукання їх до оцінки музичних творів, вираження власного ставлення до переваг та недоліків. Постановка найпростіших питань, спрямованих на з'ясування того, що дітям подобається в тому чи іншому творі, яка музична мелодія краща, загострює їх сприйняття та спонукає до оцінних міркувань. Також, у вихованні та розвитку музично-естетичної культури школярів необхідно широко використовувати заучування на пам'ять пісень, демонстрацію репродукцій картин найкращих художників (Сбітнева).

Вважаємо, що музично-естетична культура школярів має опиратися на такі принципи:

- принцип обліку виховного потенціалу полікультурного естетичного середовища при проектуванні змісту музично-естетичної культури;
- принцип діалогу різноманітних культур як взаємоповага, взаємовплив та взаємопроникнення музичних культур;
- принцип наступності, як поступове оволодіння та закріплення отриманих знань, умінь та навичок;
- принцип інтегративності навчання щодо музично-естетичної культури школярів;
- принцип використання форм та методів організації творчої музично-естетичної діяльності школярів.

Ми стверджуємо, що музично-естетична культура школярів є особливо складною проблемою. Найпростіші естетичні уявлення та судження формуються вже в початкових класах. Проте основна робота в означеному напрямі здійснюється з учнями-підлітками та старшими школярами. Таку думку ми пояснюємо тим, що останні вже мають наявні здібності, за допомогою яких відбувається глибоке розуміння мистецтва. Більш того, школярі володіють розвиненим почуттям переживання прекрасного.

Особливо важливо у старших класах збагачувати школярів уявленнями про мистецькі засоби передачі настрою людини, які використовуються в музиці. У шкільній практиці з метою розвитку естетичних суджень та поглиблення естетичних поглядів широко використовують такий методичний прийом, як спонукання учнів до висловлювання свого ставлення до музичного твору, що вивчається. У старших класах доречно практикувати написання творів, а також усного та письмового аналізу музичних творів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Узагальнюючи проблему представленого дослідження нами було

окреслено теоретичні аспекти музично-естетичної культури школярів. Доведено, що музично-естетична культура школярів є соціально-художнім досвідом особистості, що зумовлює задоволення високих духовних потреб і формується передусім під безпосереднім впливом музики. Музично-естетична культура школярів – це складний процес, ефективність якого залежить від організованого музично-естетичного середовища. Доведено, що музично-естетична культура школярів впливає на естетичний смак, який проявляється завдяки задоволенню та духовної насолоди.

У процесі висвітлення теоретичних аспектів музично-естетичної культури школярів було виокремлено основні її принципи, які концентруються на виховному потенціалі, взаємоповазі, отриманні та закріпленні знань, інтегративності та організації музично-естетичної діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми музично-естетичної культури школярів і засвідчує необхідність її подальшого розроблення за такими перспективними напрямками, розвиток естетичного смаку школярів засобами музичного мистецтва, формування музично-естетичної культури підростаючого покоління у закладах позашкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Мішедченко В. (2019). Формування музично-естетичної культури учнів початкової школи засобами музичного фольклору. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*, 166–172 (Misedchenko V. (2019). Formation of musical and aesthetic culture of elementary school students by means of musical folklore. *Scientific Bulletin of V. O. Sukhomlinsky. Pedagogical Sciences*, 166–172).
- Падалка Г. (2008). *Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін)*. Київ: Освіта України (Padalka G. (2008). *Pedagogy of art (theory and methodology of teaching artistic disciplines)*. Kiev: Education of Ukraine).
- Сапожник О. (2002). Музично-естетичне виховання: зміст і структурні компоненти. *Рідна школа*, 12, 20–22 (Sapozhnik O. (2002). Musical and aesthetic education: content and structural components. *Native School*, 12, 20–22).
- Сбітнева О. *Формування музично-естетичної культури молодших школярів*. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2265/Sbitneva.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Sbitneva O. Formation of musical and aesthetic culture of younger students. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2265/sbitneva.pdf?Sequence=1&isAllowed=y>).
- Сироєчко О. (2019). Музично-естетичне виховання підлітків як науково-педагогічна проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 65, 79–83 (Syroezhko O. (2019). Musical and aesthetic education of adolescents as a scientific and pedagogical problem.

Pedagogy of formation of creative personality in higher and secondary schools, 65, 79-83).

Чернишова А. (2012). Етико-естетичне виховання дітей у школі. Педагогіка та психологія: сучасний гуманітарний вимір: Матеріали міжнародної науковопрактичної конференції (м. Київ, Україна, 8 вересня 2012 року). Київ, 130–131 (Chernyshova A. (2012). Ethical and aesthetic education of children at school. Pedagogy and psychology: modern humanitarian dimension: materials of the International Scientific and Practical Conference (Kyiv, Ukraine, September 8, 2012). Kyiv, 130-131).

Штремель С. (2015). Естетичне виховання дошкільників засобами музичного мистецтва. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*, 52, 211–218 (Stramel S. (2015). Aesthetic education of preschoolers by means of musical art. Psychological and pedagogical problems of rural school, 52, 211–218).

SUMMARY

Tkachenko Iryna, Lu Shuo. Musical and Aesthetic Culture of Schoolchildren: Theoretical Aspects.

The article is devoted to the outline of theoretical aspects of musical and aesthetic culture of schoolchildren. The Based on the application of a wide range of scientific research methods (analysis, synthesis, generalization, systematization), the musical and aesthetic culture of schoolchildren is presented as a socio-artistic experience of the individual, which determines the satisfaction of high spiritual needs and is formed primarily under the direct influence of music. The Musical-aesthetic culture of schoolchildren is a complex process, the effectiveness of which depends on an organized musical-aesthetic environment. It has been proven that the musical and aesthetic culture of schoolchildren affects the aesthetic taste, which is manifested due to satisfaction and spiritual enjoyment. The leading principles of musical and aesthetic culture of schoolchildren are highlighted, in particular: the principle of accounting for the educational potential of a multicultural aesthetic environment when designing the content of musical and aesthetic culture; the principle of dialogue of various cultures as mutual respect, mutual influence and mutual penetration of musical cultures; the principle of continuity, as the gradual acquisition and consolidation of acquired knowledge, abilities and skills; the principle of integrative learning in relation to the musical and aesthetic culture of schoolchildren; the principle of using forms and methods of organizing the creative musical and aesthetic activity of schoolchildren.

Key words: development, music, culture, musical and aesthetic culture, aesthetic taste, schoolchildren.